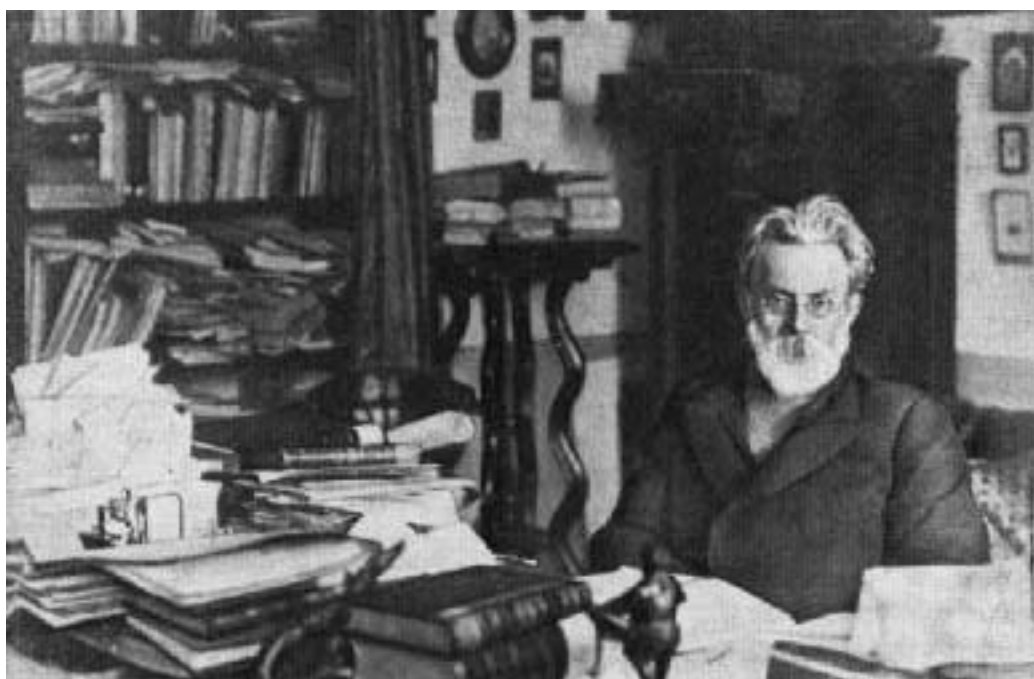

PostMethodika

№2-3(40-41), 2002

ВЕРНАДСЬКИЙ: СТРАТЕГІЯ ШКОЛИ І ВНЗ

Postmethods

ВИДАВЦІ:

Управління освіти і науки
Полтавської обласної
державної адміністрації

Полтавський обласний
інститут післядипломної
педагогічної освіти
ім. М.В.Остроградського

РЕДКОЛЕГІЯ:

О.А.Білоусько, А.М.Бойко,
Б.П.Будзан, М.С.Вашуленко,
М.В.Гриньова, В.В.Громовий,
М.Б.Євтух, В.М.Золотухіна,
І.А.Зязюн, В.Р.Ільченко,
В.Г.Кремень, О.М.Кривуля,
М.Д.Култаєва, В.С.Луцай,
О.О.Мамалуй, П.І.Матвієнко,
В.І.Мирошніченко,
В.Ф.Моргун, М.М.Рогожа,
С.Сванберг, Н.М.Тарасевич,
Г.Хіліг

Головний редактор:

С.Ф.Клепко

Відповідальний секретар:

І.О.Кінгілий

Літературні редактори:

Т.О.Бондар, О.В.Стоцька

Технічний редактор:

О.В.Тимчук

Макет та верстка:

С.П.Бабенко, Т.В.Шарлай

Оператори:

Н.Ю.Землякова,
Л.А.Криворучко

Відповідальність за підбір і виклад
фактів у підписаних статтях
несуть самі автори. Висловлені в
цих статтях думки можуть не
збігатися з точкою зору редколегії.
Рукописи не горять, але і не повер-
таються.

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ:

+ 36029, Полтава,
вул. Жовтнева, 64
(05322) 7-26-08;
тел./факс: 50-80-85
e-mail: redpm@ipe.poltava.ua

Реєстраційне свідоцтво:

ПЛ № 51 від 17 лютого 1994 р.

© ПОШПО

Підписано до друку 15.04.2002.
Друк офсетний. Формат 61x80 1/8

Ум. друк. арк. 20,6.

Тираж 420.

ТОВ «АСМІ»

36020, м. Полтава,
вул. Комсомольська, 24,
тел. (05322) 2-57-69

Постановою Президії ВАК України
від 09.06.1999, №1-05/7

"ПМ" включено у перелік наукових
видавць, у яких можуть
публікуватися основні результати
дисертаційних робіт.

Журнал "ПМ" № 2-3 (40-41), 2002 р.
підписано до друку за рішенням вченої
ради ПОШПО (протокол
№ 2 від 4.04.2001 р.).

ФІЛОСОФІЯ ОСВІТИ

Критичне мислення як системний фактор неперервної освіти

І.М.Авдєєва 3

В.І.Вернадський і сучасні проблеми екологізації та глобалізації культури

В.Х.Арутюнов, Т.В.Глебова 5

Методологічні основи діяльнісного підходу у навчанні

Г.О.Атанов 7

Використання системного підходу як методологічного інструменту еколого-економічної освіти в контексті сучасної педагогіки

В.О.Аніщенко, Т.Л.Кайстренко 11

Впровадження концепції сталого розвитку через екологічний проект у системі шкільної освіти

В.О.Хрутьба, Г.О.Малько, М.М.Гнатюк 16

Реконструкція відповіді В.І.Вернадського на питання "Що вміють робити філософи?"

С.Ф.Клепко 19

Роль і значення загальнолюдських цінностей у системі виховної роботи вищого навчального закладу

Л.Б.Мартинова 20

Принцип синергетики і сучасна школа

А.П.Самодурин 23

Ідеї В.І.Вернадського у розвитку наук про людину та її чільне місце в світі

О.В.Столяренко 27

ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ

Використання елементів проблемного навчання при проведенні лекцій з дисциплін комп'ютерного циклу

Н.В.Баловсяк 32

Гуманізація правничої освіти

Т.О.Барно 35

Нові підходи при формуванні спеціалістів нового покоління в умовах реформування вищої освіти в Україні

О.М.Барно 38

Соціокультурні аспекти підготовки спеціаліста

О.В.Волошина 42

Застосування комп'ютерної графіки при організації навчальної діяльності у вищій школі

О.Г.Глазунова 46

Лінгвістичний аспект вивчення п'єс О.В.Вампілова у світлі ідей В. І. Вернадського

Н.М.Горбонос 50

Ідеї В.І. Вернадського в соціальній педагогіці

Т.П.Голованова 53

Здоров'я як педагогічна категорія

Г.Т.Головченко, Т.В.Бондаренко 57

Особистісно орієнтований підхід реалізації допрофесійної підготовки у середній школі

О.І.Губачов 60

Особливість взаємовідносин аграрних ВНЗ і загальноосвітніх закладів в сучасних умовах

О.М.Дубина, С.Й.Вовк, І.Б.Бондаренко, О.М.Дубина 62

Реалізація актуальних проблем сучасності у навчанні

Т.І.Ефрос 66

Педагогічна спрямованість особистості як компонент соціокультурної компетентності

І.А.Закір'янова 69

Дистрибутивний аналіз українського та англійського дієслова як засіб формування лінгвістичного мислення студентів

Н.Б.Іванцицька 72

Вернадский, вошли в резкое столкновение с научной мыслью и работой.

Такова предварительная картина «философской работы» Вернадского, которая, конечно, ограничена во времени и локальна. Нередко говорится, что как прегрешения священников не могут разрушить религию, так и советским философам не дано было разрушить философию. Именно эта наука связывает все друге. Неслучайно крупнейшие умы человечества после своих специальных трудов обращались к философии. Общим утверждением есть и положение о том, что величайшие математики Лейбниц, Декарт, Винер, Рассел, Уайтхед, Вейль, физики Эйнштейн, Бор, Гейзенберг, химик Вернадский были велики и как философы. Ученый-энциклопедист Владимир Иванович Вернадский (1863-1945) критически оценил, что советские философы умели делать до сороковых годов. Задача современных философов – не повторить их ошибочной и напрасной для человечества работы. Сциентизм Вернадского актуален и сегодня, но выдвигает следующий вопрос: а был ли Вернадский философом в традиционном понимании философии? И что тогда должны уметь делать философы?

¹ Эта статья является фрагментом цикла работ автора по проблеме «Что умеют делать философы» (См. «Постметодика». – 2002. – №1.)

² Вернадский В.И. Научная мысль как планетарное явление. – М., Наука, 1991. – 271 с.

³ Цит. по кн.: В.А.Росов. В.И.Вернадский и русские востоковеды. – СПб, 1993. – с.76.

⁴ <http://www.ce.cctpu.edu.ru/msclub/VERNADSKY/3.4.3.htm>

⁵ Шубин В. Кант и Вернадский // НпТ. Текущие публикации: история науки. Электронная версия: 30.08.1999.

The article deals with the examination of role of common to all mankind values in the training process at higher educational establishments. The main interest is centered around the acquiring of the values which helps people to determine the practical significance of such values for their life activity.

Дана стаття присвячена розгляду ролі загальнолюдських цінностей у процесі проведення виховної роботи у вищих навчальних закладах, зокрема, оціночному засвоєнню цінностей, під час якого люди встановлюють їх практичне значення для себе та своєї життєдіяльності.

РОЛЬ І ЗНАЧЕННЯ ЗАГАЛЬНО-ЛЮДСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ У СИСТЕМІ ВИХОВНОЇ РОБОТИ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Л.Б.Мартінова

За роки незалежності України визначились основні засади створення національної системи освіти, які забезпечують при збереженні досягнень минулого зведення її відповідно до нових соціально-економічних вимог, до потреб державного будівництва в перехідний період, зміцнення й розвитку демократизації суспільства, а також надання можливості входження освіти України у міжнародний простір на порозі ХХІ століття.

Прискорення соціально-економічного розвитку нашої держави вимагає якісної зміни системи вищої школи, радикального оновлення структур, форм і методів функціонування, максимальної інтенсифікації навчального процесу.

Сучасна освіта повинна мати випереджальний характер, бути гнучкою відкритою системою, забезпечувати можливість для духовного, інтелектуального, фізичного розвитку всіх громадян України.

Нині перед вищою школою постало завдання знайти шляхи органічного поєднання професійної підготовки студентів із формуванням у них глибокого наукового

світогляду, громадянської зрілості і соціальної активності, високої політичної, моральної культури, істинної інтелігентності.

Говорячи про нову парадигму освіти, слід розвивати багатоваріантну методологію, адже роль людини стає визначною. Таку методологію можна назвати гуманістичною тому, що до неї для кінцевого вибору необхідно залучати духовно-моральні оцінки. Рішення повинні спиратися на духовні й культурні цінності. Така методологія творчої діяльності, будучи покладеною в основу освіти, вимагає формування моральних і вольових якостей, духовного розвитку людини. А це означає, що людина буде в центрі системи освіти.

Отже, у новій парадигмі освіти проблема гуманізації й гуманітаризації набуде більш глибокого і якісно нового змісту, ніж просто залучення людини до гуманітарної культури. При цьому характер вирішення завдання гуманізації й гуманітаризації освіти прямо визначає ступінь його впливу на шляхи майбутнього розвитку суспільства [1].

Якщо сьогодні мова іде про те, що виховна робота повинна спиратися в першу чергу на загальнолюдські цінності, то не можна не зазначити, що головну роль тут відіграють саме сутнісні сили самої людини, тому що вони є передумовою і каталізатором її життєвого успіху. Адже, сутнісні сили – це ті якості, котрі вирізняють людину з-поміж усього іншого, беруть участь у її творенні. Проте людина – це не лише об'єкт впливу природи та суспільства, вона – суб'єкт, який не лише формує, а й реалізує власні сутнісні сили, детермінує хід об'єктивних соціальних та природних процесів. Якщо природно-історичний процес зумовлюється об'єктивними законами суспільного розвитку, то діяльність суб'єкта, реалізація ним своїх сутнісних сил визначається ключовими цінностями, які орієнтують людську діяльність, обґрунтовують певне ставлення людини до світу.

Відповідаючи на питання, задля чого необхідна та чи інша діяльність, термін «життєвий сенс» є первинною засадою вибору відповідних цілей (що робити?) та засобів (як зробити?). Якщо система життєвих сенсів складає аксіологію діяльності (її ціннісноорієнтуючий ґрунт), то система цілей та засобів – технологію діяльності (спосіб організації процесу реалізації життєвих сенсів). На сучасному етапі розвитку суспільства для деякого вищенаведених поняття та категорії можуть здатися лише пишномовними словами, але насправді вони відіграють велику роль у житті [2]. Сьогоднішні студенти завтра стануть керівниками, політиками, підприємцями, а це означає, що вони повинні бути не лише висококваліфікованими спеціалістами у своїх областях, а в першу чергу особистостями, які не намагатимуться досягти своїх цілей будь-якими шляхами і жертвами, а які б у своїй діяльності пріоритетними напрямками все ж таки обирали напрямки, засновані на системі загальнолюдських цінностей.

Культура окремої людини не є чимось механічно привнесеним ззовні. Особа – це не чиста дошка, на якій суспільство пише те, що йому заманеться. Справжня культура твориться власними зусиллями. Кожна культурна людина мусить переробити у власній душі цінності світової та вітчизняної культури. Лише за цієї умови вона здатна визначити своє особисте ставлення до світу, відчутти причетність до життєвого сенсу людства, культури свого народу.

Виходячи з вищенаведеного, можна процитувати К.Д.Ушинського, який у своїй науковій праці «Людина як предмет виховання» або «Педагогічна антропологія» вивів своєрідну формулу становлення людини як сильної особистості: «Якщо педагогіка хоче виховати людину в усіх відношеннях, то вона повинна спершу пізнати її теж у всіх відношеннях». Особистість – це поняття соціалізоване. Тому його треба завжди пов'язувати з епохою та конкретним суспільством, бо від цього залежить уявлення про особистість як ідеал

людини, який відповідає типовим вимогам суспільства до свого громадянина. Всебічний розвиток передбачає навчання, виховання та розвиток людини [3].

Говорячи про виховання, посилаються на принципи виховуючого навчання. Безумовно, навчання виховує, але це не здійснюється автоматично без будь-яких зусиль із боку викладачів як результат, що супроводжує навчання. Навпаки, воно вимагає цілеспрямованої кваліфікованої роботи викладачів.

При цьому слід мати на увазі, що розвиток суспільства спричиняє появу нових виховних завдань.

В умовах сучасної України вимагають переосмислення трудове, економічне та правове виховання у зв'язку з розбудовою правової демократичної держави з ринковими відносинами. Виникають нові завдання. Такі, як виховання національної самосвідомості, політичної та релігійної культури [4].

По відношенню до суб'єкту (людини) цінності служать об'єктами його інтересів, а для його свідомості виконують роль повсякденних орієнтирів у предметній і соціальній дійсності, показником його різних практичних ставлень до оточуючих предметів та явищ. Ціннісні орієнтації є елементами внутрішньої структури особистості, сформованими і закріпленими життєвим досвідом індивіда під час процесів соціалізації та соціальної адаптації. Виділяючи значуще (суттєве для даної людини) від незначущого (несуттєвого) через прийняття чи неприйняття особистісно певних цінностей вони визначають найбільш сприятливі умови їх реалізації. У внутрішній структурі особистості ціннісні орієнтації утворюють вищий (як правило, усвідомлений на відміну від соціальних установок) рівень ієрархії, що визначає певне сприйняття умов життєдіяльності, їх оцінки і поведінки як в близькій так і довгостроковій перспективі. Ціннісні орієнтації найбільш чітко виявляються в ситуаціях, що вимагають відповідальних рішень, які детермінують за собою значимі наслідки і що визначають подальше життя індивіда. Ціннісні орієнтації забезпечують цілісність і стійкість особистості, визначають структуру свідомості і програми, стратегії діяльності, контролюють і організують мотиваційну сферу, інструментальні орієнтації на конкретні об'єкти чи види діяльності і спілкування як засіб досягнення мети. Таким чином, ціннісні орієнтації – це, перш за все, надання пріоритету певним змістам як життєвоорганізуючим першоосновам, і готовність чи неготовність вести себе згідно з ними.

Ціннісні орієнтації розкриваються через оцінки, які людина формує для себе через вміння моделювати життєві ситуації, приймати рішення у проблемних та конфліктних ситуаціях, через вибір певної поведінки, вміння задавати і змінювати домінуючі власної життєдіяльності. Особистісні кризи (які часто доповнюються кризами соціальними) викликають, як правило, необхідність у підтвердженні або переосмисленні системи ціннісних орієнтацій, вирішенні відповідних суперечностей. У таких випадках успіх вирішення суперечностей та мінімізація втрат багато в чому залежать від міри динамізму та відкритості ціннісних орієнтацій. Несуперечливість та цілісність систем ціннісних орієнтацій можна розглядати як показник стабільності та автономності особистості. Відповідно, їх суперечливість (як підтвердження незрілості особистості) фіксується через нездатність людини здійснити оцінку та прийняти рішення (або ж навпаки – готовність діяти зараз, відповідно до вже встановленого стереотипу).

Інакше кажучи, розвиток ціннісних орієнтацій – критерій зрілості особистості, показник міри її соціальності. Це критерій сприйняття не лише зовнішнього, але і внутрішнього світу індивіда, обумовлений зв'язок між свідомістю та самосвідомістю, психологічний базис для вирішення в індивідуальному плані питання про сенс життя, завдяки якому відбувається інтеграція сукупності ціннісних орієнтацій в дещо цілісне та своєрідне, яке характерне саме для даної особистості.

Встановлена та несуперечлива сукупність ціннісних орієнтацій обумовлює такі якості особистості, як цільність, надійність, вірність певним принципам та ідеалам, здатність до вольових зусиль для реалізації цих ідеалів та цінностей, активність життєвої позиції. Суперечливість у ціннісних орієнтаціях породжує непослідовність в поведінці. Перозвинутість ціннісних орієнтацій – виявлення інфантилізму, панівного положення зовнішніх стимулів у внутрішній структурі особистості.

Проблематика ціннісних орієнтацій вимагає свого суттєвого переосмислення в умовах сучасних динамічних соціальних систем, що припускають одночасне самовизначення людини в різних аспектах культурного простору, що підпорядковуються різним культурним нормам і що задаються, власне, різними цінностями, які далеко не завжди узгоджуються між собою. Таким чином, ключ до розуміння ціннісних орієнтацій потрібно шукати не в суб'єкт-об'єктних, а в міжсуб'єктних стосунках людей.

Ціннісні орієнтації в різні епохи і в різних суб'єктів діяльності зумовлюються традиціями, що склалися, соціальними умовами і власним вибором.

Якщо історично проаналізувати становлення і розвиток систем ціннісних орієнтацій людства, можна виділити три їх основних типи: на самого себе; на потойбічний світ; на суспільство.

Орієнтація людини на саму себе, захоплення особистим життям і розчаруванням в усьому, що виходить за її межі – супроводжує епохи занепаду.

Слабка особистість, загальмована особа – це людина, що не зуміла виявити свою творчу сутність, стримує, сковує її. Тоді як справжня особистість – це людина, що зуміла вивільнити, розвинути притаманний їй творчий потенціал. Творче прагнення до мети, що для людини є важливою саме як результат глибоко відчутих потреб, бажань і обдарування, приносить щастя і успіх, оскільки людина функціонує так, як і потрібно. Адже людина від природи – істота, постійно спрямована на якусь мету. І оскільки людина створена саме такою, вона не може бути щасливою, якщо не функціонує так, як їй визначено природою, тобто цілеспрямовано. Справжній успіх та істинне щастя не тільки йдуть пліч-о-пліч, але й доповнюють і посилюють одне одного.

Образ власного Я – ключ до розуміння сутності особистості та її поведінки. Саме це визначає і рамки можливостей людини – те, що вона спроможна або неспроможна зробити. Розробка адекватного, реалістичного уявлення про саму себе ніби наділяє людину підвищеним хистом, новими талантами, буквально перетворюючи невдачі в успіхи. Образ власного Я змінюється в кращу або гіршу сторону, не тільки шляхом міркувань або накопичення теоретичних знань, але, насамперед, у процесі накопичення практичного досвіду.

У житті людини важливою цінністю є свобода, в основі свободи – вибір, який стоїть на ґрунті розуму, а реалізується через діяльність. Людині завжди надзвичайно важко здійснити вибір. Але вона завжди вибирає: якщо людина соціальна вибирає професію, то людина духовна шукає сенс життя, систему культурних цінностей, і саме так утверджує власну свободу, свою індивідуальність. У різноманітних сферах життєдіяльності можливості вибору неоднакові. Є абстрактні і реальні можливості. Реальні можливості визначаються умовами їх реалізації. Безпідставні претензії особистості на вибір в умовах абстрактних можливостей нерідко приводять до конфлікту. Людина повинна враховувати умови буття, свої риси характеру, життєвий досвід і, разом з тим, кожного разу підвищувати рівень вибору, щоб бути вільною. І не випадково вибір духовних цінностей – складний, суперечливий процес, найбільш відповідальний, і тому в житті людина керується компонентами духовності – розумом, почуттями, волею. Суперечливість вибору цінностей пояснюється тим, що поле духовності людини практично необмежене, бо охоплює і фантазію, і мрію, і утопію, і віру, і реальні духовні основи людської

життєдіяльності. Духовний вибір особи теж необмежений. Але завжди один з варіантів вибору – добро і зло, правда і неправда, прекрасне і потворне. Вибір духовних і культурних цінностей – це справа кожної особи, її совісті.

Система ціннісних орієнтацій формується і трансформується в історичному розвитку суспільства. Їх значення не обмежується часовими рамками існування відповідної соціальної цінності. Наприклад, естетичні цінності античності зберегли своє значення і після загибелі цивілізації, яка їх створила; відома тривалість впливу гуманістичних та демократичних ідеалів європейського Просвітництва, витоки яких беруть свій початок в античній культурі. У процесі цього розвитку формується система загальнолюдських цінностей, які набувають пріоритетного характеру в сучасну епоху.

Визнання пріоритету загальнолюдських цінностей як духовної основи розвитку суспільного життя і епохи його докорінного оновлення вносить суттєві корективи в наше мислення та ідеологічну практику. Мова іде про світоглядний переворот, докорінні зміни моральних пріоритетів, якісно нову духовну перспективу нашого суспільства.

Розвиток від ізольованості та замкнутості до єдності та цілісності – об'єктивна тенденція історичного розвитку людства. Сьогодні вже очевидно, що воно вступає в особливий період свого існування. Розвинуті в технологічному відношенні країни успішно закладають основи майбутнього постіндустріального суспільства з надзвичайними можливостями інформаційних технологій, новими мережами комунікацій. Збільшується інтеграція світу в умовах різкого підвищення рівня його різноманітності. Інтегративні процеси здійснюються прискореними темпами. Світовий ринок охоплює все нові регіони і включає в процес обміну все нові види продуктів праці: від продуктів сучасного промислового та сільськогосподарського виробництва до нових науково-технічних розробок, технологічних проектів та нових видів послуг.

Глобальність процесів світового розвитку призводить до зіткнення різних культур і національних традицій у системі світового обміну ідеями, товарами та послугами та формує нові умови для їх діалогу. Діалог різних культур ставить проблему пошуку загальнолюдських основ для взаєморозуміння. Життя людини в новому світі потребує постійного пошуку консенсусу, вміння (при взаємодії з різними культурними традиціями та системами цінностей) не відторгати їх, а залишатися на принципах своїх традицій та культури, поважати та розуміти іншу традицію. Постановка проблематики загальнолюдських цінностей виникає як відповідь на виклик часу. Загальнолюдська ціннісна орієнтація – природний процес життя людини у складному та інтегрованому світі.

Загальнолюдське як об'єктивна тенденція, закладена в сучасному економічному, науково-технічному та культурному розвитку, сама по собі ще не стала достатньою причиною широкого усвідомлення пріоритету загальнолюдських цінностей. Для цього будуть потрібні надзвичайно гострі суперечності та конфлікти, які виникають у процесі світового цивілізованого розвитку. Звичайно, глобальна безпека не розкриває змісту загальнолюдських цінностей, але вона примушує повернутися до них.

Досвід глобальних процесів показує: те, що об'єднує людей у контексті розвитку цивілізації, стає більш важливим, суттєвим, аніж те, що їх відокремлює. І цей же досвід виявляє основні суперечності сучасного стану цивілізації, протиприродним чином з'єднавши чудеса комп'ютерного віку з етикою і психологією часів античного розвитку та середньовіччя (суперечність між універсальними продуктивними силами та роз'єднуючими людей світоглядями та цінностями). Саме намагання використати глобальні технології для задоволення локальних (державних, національних, класових та інших) інтересів поставило людство перед реальною загрозою його самознищення. Щоб ця перспектива не стала трагічним фактом, необхідно від чогось

відмовлятися: або від нового рівня цивілізації, або від старого мислення. Перше неможливе. Залишається тільки друге.

Мова іде про нову ієрархію цінностей, в якій загальнолюдське стоїть на першому місці та освітлює своїм променем всі інші цінності, набуває абсолютної пріоритетності. Класові і взагалі групові цінності в рамках такого розуміння не відмінюються, вони звертаються до одного із аспектів суспільного буття людини, обмежуються певною сферою, яка знаходиться в контексті простору загальнолюдських цінностей.

Конфліктні ситуації та глобальні проблеми, які стосуються до всього людства, певною мірою вже усвідомлені. По-перше, це – проблема виживання людства в умовах ядерної небезпеки та можливості появи нових видів зброї масового знищення. Класові та національні конфлікти в цих умовах можуть призвести до знищення людства; тому необхідно співвимірювати класову та національну компоненти з масштабом загальнолюдського. По-друге, це проблема екологічного виживання. Зростаюче забруднення середовища та загроза вичерпання в недалекому майбутньому основних ресурсів життєзабезпечення потребує розробки нових світоглядних орієнтацій, визнання нових цінностей, які враховують масштаби загальнолюдського існування. І нарешті, по-третє, це проблема збереження людської особистості в умовах ускладнення процесів її соціального буття. Життєдіяльність індивіду частіше здійснюється в умовах зростаючої напруги, яка пов'язана з різкими змінами соціальних ситуацій, необхідністю швидкого прийняття можливих рішень, змінами в різноманітних сферах соціального життя, постійними зіткненнями у свідомості різних програм та культурних традицій. У цих умовах регуляція людської поведінки значно ускладнюється.

Наївно думати, що загальнолюдські цінності можуть бути вигадані політиками і філософами, щоб потім бути нав'язаними товариству в якості якоїсь нової релігії або ідеології. Пошук цих цінностей ведеться протягом усієї людської історії, хоча і призводив на різних її етапах до різних результатів. Ми зовсім не приписуємо нашому часу пріоритет у самій постановці питання про загальнолюдські цінності, а лише підкреслюємо домінуюче значення цього питання в сучасному світі. Відтак, і відповідь на нього повинна враховувати історично нові реалії нашого часу, якісно іншу природу “загального” у нинішній суспільній і культурній ситуації. Те, що розумілося під “загальним” учора, сьогодні може здаватися дуже обмеженим і достатньо локальним, а отже, недієздатним бути реальною підставою для розробки загальнолюдських цінностей. Тому питання про те, як розуміти загальнолюдське сьогодні, – це питання не про “людину взагалі”, взяту поза часом і простором, а про сучасну людину.

Людська природа ставить перед нами багато загадок. Людина, по суті, є “розумною істотою”. Але мало що так розділяє людей, як їхня свідомість, їхнє різноманітне уявлення про себе і світ. І справа навіть не в тому, що люди думають по-різному, а в тому, що свої думки вони схильні перетворювати у привід для ворожнечі і конфлікту з тими, хто думає по-іншому. Парадоксальна річ: те, що, здавалося б, характеризує усіх людей, – їхня свідомість, віра, мова, культура, трудова активність, спільна колективна форма проживання – не тільки зв'язує, об'єднує їх, але одночасно (і з тією ж силою) роз'єднує, часто зіштовхує в непримиримій боротьбі один з одним.

Конкретний зміст загальнолюдського в його сучасному розумінні повинен, на наш погляд, відповідати таким трьом вимогам: мати емпіричне, реальне існування, бути значимим (як мінімум, у відді потенційної цінності) для кожної людини; не розділяти, а з'єднувати людей; знаходитися усередині загального потоку цивілізації в якості абсолютно необхідної його передумови.

Адже визнання цінності кожної людини, повага до її індивідуального вибору, вільно здійснюваного нею без

усякого тиску ззовні, захист її права бути такою, якою вона хоче бути за власним переконанням, і є тим, що здатне примирити усіх людей, стати основою для їхнього рівного діалогу і справді цивілізованого спілкування. Отже, загальнолюдське існує не поза і крім нас, а в кожному з нас тією мірою, якою ми бачимо і визнаємо в собі й іншому вільну, рівну та гідну своєї свободи особистість.

Отже, ми бачимо, що власне праця, суспільне виробництво, людська практика – основне джерело людських цінностей. При цьому треба відмітити, що продукти суспільно-матеріального і духовного виробництва поза своїм практичним використанням – це лише потенціальні цінності. Дійсними, реальними цінностями вони стають лише у процесі свого практичного засвоєння: споживання, використання, реалізації, тобто коли вони стають предметами задоволення суспільних потреб. Важливим моментом цього процесу є оціночне засвоєння цінностей, протягом якого люди встановлюють їх практичне значення для себе, своєї життєдіяльності. У цьому випадку ми маємо справу з проявом ціннісної свідомості, яка базується на ціннісному ставленні людей до тих чи інших носіїв певних цінностей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Корольчук О., Поночовний М. *Вища школа на порозі XXI століття: проблеми виховання студентів* // Вісник Київського національного торговельно-економічного університету. – 2000. – № 5.
2. *Теорія та історія світової та вітчизняної культури* / За ред. Горбач Н.Я. – Львів, 1992.
3. Аверін М. *Оживімо людину в людині* // Освіта. – 2001. – 24 жовтня (№ 60).
4. Тхоржевський Д. *Чи потрібен стандарт з виховання та розвитку особистості учня?* // Освіта. – 2001. – 12 вересня (№ 50).

ПРИНЦИП СИНЕРГЕТИКИ І СУЧАСНА ШКОЛА

А.П. Самодрич

У 30-ті роки ХХ ст. Володимир Іванович Вернадський справедливо зауважив, що державні утворення, які ідейно не визнають єдності всіх людей, намагаються всіма засобами зупинити цей стихійний процес, але навряд чи можна піддавати сумніву, що ці «утопічні мрії не зможуть надійно здійснитися» [1, с. 28]. Виходячи з його вчення, для людини планети головними чинниками прискорення прогресу є освіта, базова наука і економіка, причому освітня складова відіграє провідну роль у цій тріаді. Матерія не є пасивною субстанцією, яка описується в рамках механічної картини світу, їй також притаманна «спонтанна активність». Це погляд на діалог людини із природою з позиції нової традиції в науці – синергетики [2, с. 50].

Природа синергетики – в її міждисциплінарності. Образ світу для людини – це певний абрис пізнаного, певний фрактал. На жаль, сучасна педагогічна наука, розглядаючи модель власного продукту, реалізується переважно в рамках принципу антропоцентризму, тобто будує (формує) «людину-особистість», а не «природу-живе», де особистості належить вирішальна життєтворча функція. Доки ми не здолаємо цей світоглядний бар'єр, не «покасося», доти будемо ми і наші діти знедоленими. Таким чином, у рамках сучасного методу пізнання постає синергетична картина світу, як у часи Г. Лейбніца був метод «монад», який об'єднав знані з моменту панування нової науково-механістичної картини світу такі методи пізнання, як «раціоналізм» (Р. Декарт) та «емпіризм» (Ф. Бекон).

Протягом еволюції педагогіки і особливо дидактики, переносючи акцент в освіті на процес навчання, все менше приділяли увагу учінню – процесу досить автономному і своєрідному для кожної особистості. І тепер, у вік тотальної комп'ютеризації, саме йому – учінню –

віддані переваги інтегрованим мережевою людиною суспільством, де вчитель виконує функцію своєрідного індикатора пізнання. Все це разом потребує необхідності «заземлення людини», усвідомлення її природної сутності, з одного боку, а з іншого – педагогічного озброєння індивідуальності відповідним методом саморозвитку. Таким, на думку автора, є новий інтегрований образ світу. Все складне у світі схоже на все складне – говорить синергетика. Мова не йде про заміну новою логікою педагогіки, а лише про принцип синергетизму у ній. Так, як колись раціоналізм і емпіризм були об'єднані методом монад (Г. Лейбніц), що еволюційно ввібрав їх обидва, настав новий час у педагогіці, не відмінюючи «старого», довершити його, «обрамивши» процес пізнання, дидактику школи новим центром – синергетичною картиною світу, яка дійсно вкаже на його новий образ як інтегративно-диференційований конструкт.

Таким чином, інтегративна освіта у взаємодії з певним методом реалізації (технологією, процесом, школою) сприятиме безумовності нового світогляду і етики. Зміниться у такій школі і сам учитель – саме це і буде головним критерієм методу інноваційної школи, а не комп'ютери, програмне забезпечення тощо (як це модно зараз стверджувати). Комп'ютеризація є лише елементом, ознакою нової педагогіки, а не ціллю.

За яких умов може бути реалізована вищезмальована проблема методу? Така практика вже існує близько 10-ти років на прикладі Кременчуцької загальноосвітньої профільно-диференційованої школи №3.

Розбудова профільно-диференційованої школи вимагала випереджаючої розробки її структурно-динамічної моделі. Виходячи з аналізу стану розвитку освіти в країні, місті, регіоні, колективі школи № 3 м.Кременчука в 1991 році розпочав експеримент по створенню оптимальних умов для переходу загальноосвітньої школи на рівень розвитку, який би максимально задовольняв усі зацікавлені сторони. Аналіз містив глибоке усвідомлення реального стану шкільної освіти і тих причин, що привели до кризових явищ у ній, стану регіональної освіти та умов її реформування. Останні передбачали наявність реформаторської ситуації в оточенні школи та безпосередньо в самому колективі.

Нормативні освітні документи (1991р.) відвели масовій школі України другі і треті ролі, віддаючи першість елітним закладам (лицеям, коледжам, гімназіям тощо). Таким чином, виникла проблема виходу загальноосвітньої школи із штучно створених «вузьких» рамок (адже «середніх» та «занедбаних» дітей більше, ніж талановитих і геніальних).

Виникла нагальна потреба створення моделі сучасної (масової) загальноосвітньої школи. У зв'язку з цим ми звернулись до науковця праць В.С. Пікельної, яка розробила теорію і методіку моделювання управлінської діяльності; згідно з положеннями якої моделювання може виступати як:

- метод наукового дослідження;
- основа розробки нової теорії;
- механізм визначення перспективи розвитку [3, с.248].

В аспекті нашого дослідження використано запропоновану вченою класифікацію функцій моделей:

1. Нормативна функція, яка дозволяє співставити явище (процес) з іншим, більш пізнаним.
2. Систематизуюча функція (дозволяє розглядати дійсність у сукупності).
3. Конструктивна функція (дозволяє розробити і обґрунтувати теорію).
4. Пізнавальна функція спрямована на розгляд наукових та прикладних завдань [3, с.263].

Розробляючи модель профільно-диференційованої школи, ми звернули увагу на роботи Є.О.Клімова, який розглядає особистість через призму її здатності до певних професійних сфер діяльності: «людина – людина», «людина – природа», «людина – техніка», «людина – знакова система», «людина – художній образ». Методика «До якого типу професії ви схильні», яку він запро-